

SZENT ATANÁZ GÖR. KAT. HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA

INSTITUTUM SANCTO ATHANASIO NOMINATUM

ATHANASIANA

Tematikus szám a Nikaiai Zsinat 1700. évfordulóján

59

Nyíregyháza
2025

ATHANASIANA

a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola folyóirata

Főszerkesztő:

Véghseő Tamás

A szerkesztőbizottság tagjai:

Dobos András, Görföl Tibor, Garai Péter, Odrobina László,
Szilágyi Barnabás, Németh István, Földvári Katalin

A folyóirat Tudományos Tanácsadó Testületének tagjai:

S.E.R. Dr. Orosz Atanáz, megyéspüspök, Miskolci Egyházmegye
S.E.R. Dr. Martos Balázs Levente, segédpüspök, rektor, Központi Papnevelő Intézet
Prof. Baán István, professor emeritus, Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola
Prof. Dolhai Lajos, rektor, Egri Hittudományi Főiskola
Prof. Kustár Zoltán, tanszékvezető egyetemi tanár,
Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Öszövetségi Tanszék
Prof. Thomas Mark Németh, tanszékvezető egyetemi tanár,
Bécsi Egyetem, Teológiai Kar, Történeti Teológiai Intézet
Prof. Puskás Attila, tanszékvezető egyetemi tanár,
Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Hittudományi Kar
Prof. Em. Szentmártoni Mihály SJ, professor emeritus, Pontificia Università Gregoriana
Prof. Várnai Jakab, tudományos munkatárs, Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola

A szerkesztőség címe:

Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola
H 4400 Nyíregyháza
Bethlen G. u. 13–19.
Tel./Fax: +36/42/597-600
www.szentatanaz.hu//athanasiana
kiadvanyok@szentatanaz.hu

Postacím:

H-4401 Nyíregyháza, Pf. 303.

Felelős kiadó:

Galambvári Péter mb. rektor

© Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, 2025

ISSN 1219-9915

Megrendelhető a fenti címek bármelyikén
Az egyes számok ára: 1.000 Ft

Tartalom

Előszó.....	7
Görföl Tibor: Beszélgetés John Behrrel	11
Johannes Oeldemann: Nikaia az ökumenikus párbeszédben	23
Baán István: ww.nikaia325	43
Puskás Attila: Arius redivivus? A Nikaiai Zsinat krisztológiaiával kapcsolatos kételyek a kortárs teológiában	55
Gyurkovics Miklós: Monarchiánus és ariánus krisztológiai értelmezések Alexandriában a 4. század elején	81
András Szabolcs: A nikaiai konszenzus a mai ortodoxiában	99
Puskás Bernadett: Az Apostolos Deézisz	119

KÖNYVISMERTETÉS

Pauwlik Zsuzsa Orsika: Soltész János: A mértékletesség erényének lényege és távlatai az erények teológiatörténetének tükrében	133
Soltész János: Renzo Gerardi: A szeretet öröme. A keresztény élet teológiája az Ordo Amoris fényében	136

JOHANNES OELDEMANN

Nikaia az ökumenikus párbeszédben. A zsinatok és a hitvallások jelentősége a közös keresztény tanúságtétel szempontjából

1. Újabb patrisztikus kutatások a zsinattal kapcsolatban; 2. Hermeneutikai reflexiók; 3. A Nikaiai Hitvallás jelentősége az egyházak életében; 4. A zsinat egyházjogi öröksége; 5. A szinodális megkülönböztetés karizmája és kihívásai; 6. Következtetések

Rezümé

A tanulmány a Nikaiai Zsinat 1700. évfordulóján áttekinti az ökumenikus párbeszédekben felmerült kérdéseket a zsinatról és örökségéről. Öt csoportba rendezi a témákat: újabb patrisztikus kutatások (pl. az ariánus vita kontextusa), hermeneutikai reflexiók (zsinati döntések értelmezése), a Nikaiai Hitvallás jelentősége az egyházak életében (normatív szerep), a zsinat egyházjogi öröksége (kánonok, húsvét dátuma) és a szinodális megkülönböztetés kihívásai (repció, egyetemesség). A következtetés hangsúlyozza a hermeneutika, repció és *aggiornamento* fontosságát a mai ökumenikus kontextusban, hogy a zsinat tanítását korunk kihívásaihoz igazítsuk.

Kulcsszavak: Nikaiai Zsinat, ökumenikus párbeszéd, hitvallás, szinodalitás, repció

Abstract

On the occasion of the 1700th anniversary of the Council of Nicaea, the study offers a systematic overview of the themes and insights that have emerged regarding this council and its legacy across various ecumenical dialogues. It organizes the material into five main areas: (1) recent patristic research (e.g., the historical context of the Arian controversy); (2) hermeneutical reflections (interpretation of conciliar decisions); (3) the significance of the Nicene Creed in the life of the churches today (its normative role); (4) the council's canonical legacy (canons and the question of the date of Easter); and (5) the challenges of synodal discernment (reception and the criteria of ecumenicity). In its conclusion, the study emphasizes the continuing importance of hermeneutics, reception, and *aggiornamento* in contemporary ecumenical contexts, so that the teaching of Nicaea can be fruitfully related to the challenges of our time.

Keywords: Council of Nicaea, ecumenical dialogue, Nicene Creed, synodality, reception

2025-ben a keresztény egyházak megemlékeznek a 325-ben Nikaiában összegyűlt első egyetemes zsinat 1700. évfordulójáról. Szerencsés módon már korán kiderült, hogy az évforduló ünneplése ökumenikus távlatban fog zajlani. Számos konferenciára kerül majd sor, amelyek krisztológiai kérdésekkel, a hitvallások jelentőségével, a szinodalitás értelmezésével és Nikaia örökségével foglalkoznak. Ez a konferencia az egyik első, amely tágabb ökumenikus kontextusban veszi terítékre az idevágó kéréseket. Az egymást követő konferenciák sorozata a Faith and Order hatodik világtanácskozásával fog lezárulni, amelyet a tervek szerint 2025 októberében rendeznek majd meg Egyiptomban. Örömmre szolgál, hogy a Societas Oecumenica elnökeként nemcsak ezt a konferenciát nyithatom meg, de, mivel nemrég a Faith and Order tagjává is kineveztek, a zárórendezvényen is módom lesz részt venni. Előadásomban arról kívánok áttekintést nyújtani, hogy a különböző ökumenikus párbeszéd keretei között mi mindent mondtak el, írtak le és rögzítettek közösen az I. Nikaiai Zsinattal kapcsolatban. Azért szeretném felidézni a korábbi párbeszéd eredményeit, mert nem kell feltalálnunk a spanyolviaszt, hanem nyugodtan támaszkodhatunk azok tevékenységére, akik már átgondolták – ha nem is végérvényes következtetésekre jutva – a zsinat ökumenikus jelentőségét. Mivel igen terjedelmes anyag áll rendelkezésünkre, az áttekinthetőség kedvéért öt csoportba rendezem az ökumenikus párbeszéd során felmerülő kérdéseket.

1. Újabb patrisztikus kutatások a zsinattal kapcsolatban

Első lépésben térjünk vissza az ókeresztény egyház korába, és vegyük szemügyre a zsinattal foglalkozó újabb patrisztikus kutatásokat. Milyen kontextusban került sor a zsinatra? Legyen szabad először egy olyan szerzőt idéznem, aki javarészt ismeretlen ökumenikus körökben: „325-ben járunk, és ekkor már nem is olyan rossz dolog kereszténynek lenni. Elmúltak azok az évek, amikor a keresztényeket fővesztés terhe mellett a hitük megtagadására próbálták kényszeríteni, és Konstantin császár maga is rokonszenvezni kezdett a kereszténységgel, abban a reményben, hogy egyesíteni tudja a széttö-

redezett Római Birodalmat. A nagy embernek ezért nem igazán volt ínyére, amikor a püspökök egyszer csak szőrszálhasogató, alig érthető vitákba bonyolódtak. A viták, különösen az Ariusszal kapcsolatosak, azzal fenyegettek, hogy szétforgácsolják az új hitet, és aláássák azt a törékeny békét, amelyet Konstantinnak huszonöt évnyi háborúskodás után sikerült megvalósítania. Meghagyta tehát, hogy a püspökök gyűljenek össze Nikaia városában, és jussanak egyetértésre. Nem különösebben érdekli, hogy mire jutnak ezek a botcsinálta filozófusok, csak legyen végre egyetértés.”¹ Nem nehéz kitalálni, hogy ezt a szöveget nem tudós ember írta; valójában a *Nicaea* nevű játék alkotóitól származik. Igen, tényleg létezik olyan játék, amelyben átélhetők a korabeli viták, és pontot lehet szerezni, ha valakinek sikerül megoldania valamilyen vitás kérdést.

De fordítsuk inkább komolyra a szót. A Nikaiai Zsinatot a 318 atya zsinataként tartja számon az ortodox hagyomány, jóllehet a *Sources chrétiennes* kritikai szövege Szókratész egyháztörténetében csupán 220 nevet sorol fel.² Ez pedig annak a jele, hogy szükség van a források kritikai felülvizsgálatára, vagyis a zsinattal foglalkozó patrisztikus kutatásra. Ha jól látom, jelenleg kétféle megközelítés létezik a patrisztikus tudományosságban: egyesek Athanasziosz értékelését követik, s úgy vélik, hogy a zsinaton mindenekelőtt az ortodoxia aratott győzelmet az arianizmus felett; a másik megközelítésmód inkább Caesareai Euszebiosz nyomdokain jár, aki szerint az volt Nikaia legfőbb eredménye, hogy a császár biztosítani tudta az Egyház egységét.

Ha áttekintjük a nemrégiben görögül és angolul kritikai kiadásban megjelentetett forrásokat,³ fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy Euszebiosz beszámolója közvetlenül a zsinat után született, az Athanasziosztól származó források ellenben jóval nagyobb időbeli távolságból tekintenek vissza az eseményekre. Lewis Ayres, a durhami egyetem egyháztörténésze azt állítja, hogy a 340-es években „az arianizmus megalkotásának” lehetünk tanúi.⁴ Ezért néhányan, például Khaled Anatolios, a Notre Dame-en oktató patrisztikus

1 A *Nicaea* nevű játék bevezetése (© Amable Holland, Hollandspiele, 2021).

2 Socrate de Constantinople: *Histoire ecclésiastique*, Livre I, trad. par Pierre Périchon et Pierre Maraval. Paris 2004 (Sources Chrétiennes No. 477), 153–165.

3 Samuel Fernández (szerk.): *Fontes Nicaenae Synodi. The Contemporary Sources for the Study of the Council of Nicaea (304–337)*, Paderborn 2024.

4 Lewis Ayres: *Nicaea and its Legacy. An Approach to Fourth-Century Trinitarian Theology*, Oxford 2004, 105–130. (Chapter 5: The Creation of „Arianism”).

tudós kétségbe vonják, hogy joggal beszélhetünk arról, a Nikaiai Zsinaton az Athanasziosz-féle ortodoxia győzelmet aratott az arianus eretnecség fölött.⁵ Ahhoz, hogy véleményt tudjunk formálni a kérdésben, mindenképpen figyelembe kellene vennünk Wolfram Kinzig protestáns egyháztörténész⁶ és John Behr ortodox teológus⁷ kiemelkedő műveit. Szintén értékes forrást jelent az egyházatyáknak és ókori keresztény szerzőknek a Nikaia-Konstantinápolyi Hitvallás legfontosabb megállapításaihoz fűzött kommentárjaiból összeállított ötkötetes gyűjtemény.⁸ Henryk Pietras lengyel jezsuita, a római Gergely Egyetem patológiaprofesszora szerint Konstantin császár nem azért hívta össze a püspököket a Nikaiai Zsinatra, hogy vitát folytassanak az arianizmusról vagy a húsvét időpontjáról, hanem azért, hogy megünnepelje uralkodásának 20. évfordulóját, egyúttal pedig a vitázó csoportokat is megbékítse egymással.⁹

Különös jelenség, hogy az ökumenikus párbeszédnek nyomán megszületett dokumentumok szinte semmit nem mondanak a Nikaival kapcsolatos patrisztikus kutatás eredményeiről. Általános meggyőződés szerint az I. Nikaiai Zsinattól töretlen folytonosságú hagyomány húzódik az I. Konstantinápolyi Zsinatig, s ennek során kialakult az ókeresztény egyház krisztológiai és szentháromsági hite. Legyen szabad röviden idéznem a katolikus egyház és az ókeleti ortodox egyházak között folyó teológiai párbeszédért felelős nemzetközi bizottság 2009. évi dokumentumát: „Az ókeleti ortodox egyházakban és a katolikus egyházban egyaránt megvannak az egyházi közösség következő lényegi összetevői: megvallják a hagyományban testet öltő és a Szentírásban, az első három egyetemes zsinaton (325-ben Nikaiaiban, 381-

5 Khaled Anatolios: *Retrieving Nicaea. The Development and Meaning of Trinitarian Doctrine*, Grand Rapids/MI 2011, 18.

6 Wolfram Kinzig: *Faith in Formulae. A Collection of Early Christian Creeds and Creed-related Texts*, Vol. 1, Oxford 2017, 269–335.

7 Vö. John Behr: *The Formation of Christian Faith*, Vol. 1: *The Way to Nicaea*, Vol. 2/1 and 2/2: *The Nicene Faith*, Crestwood/NY 2001–2004.

8 *Ancient Christian Doctrine*, Vol. 1: *We Believe in One God*, ed. by Gerald L. Bray; Vol. 2: *We Believe in One Lord Jesus Christ*, ed. by John Anthony McGuckin; Vol. 3: *We Believe in the Crucified and Risen Lord*, ed. by Mark J. Edwards; Vol. 4: *We Believe in the Holy Spirit*, ed. by Joel C. Elowsky; Vol. 5: *We Believe in One Holy Catholic and Apostolic Church*, ed. by Angelo Di Berardino, Downers Grove/IL 2009–2010.

9 Vö. Henryk Pietras: *Council of Nicaea (325). Religious and Political Context, Documents, Commentaries*, Rome 2016, 147.

ben Konstantinápolyban, 431-ben Efezusban) és a Nikaia-Konstantinápolyi Hitvallásban kifejeződő apostoli hitet.”¹⁰

Az anglikán–ortodox párbeszédért felelős nemzetközi bizottság 2006. évi ciprusi nyilatkozata „az apostoli tanítás letéteményének” nevezi az egyetemes zsinatok határozatait, és kiemeli: „Az anglikánok és az ortodoxok egyaránt elismerik, hogy az egyetemes zsinatok határozatai normatív szerepre tettek szert, különösen a szentháromságtan és a krisztológia területén, mivel helyesen értelmezik a Szentírás tanúságát.”¹¹ Ha viszont valóban normatív jelentőségük van a Nikaiai Zsinat döntéseinek, akkor sürgető erővel vetődik fel a zsinati állítások hermeneutikájának kérdése.

2. Hermeneutikai reflexiók

Az ökumenikus párbeszéd során tett megállapítások fényében mindenekelőtt két kérdést szeretnék megvizsgálni: mi a jelentősége annak, hogy a Konstantin császár által 325-ben egybehívott Nikaiai Zsinatot az első egyetemes zsinatnak nevezzük, és milyen következménye van ennek a megnevezésnek a zsinati határozatok értelmezésére nézve?

Az ökumenikus mozgalom keretei között gyakran terítékre került a zsinatok jelentősége, különösen az 1960-as és az 1970-es években, a II. Vatikáni Zsinat kapcsán és a pánortodox zsinatot érintő tervek összefüggésében. Az Egyházak Világtanácsának 1968-ban *A zsinatok és az ökumenikus mozgalom* címmel kiadott dokumentuma kiváló áttekintést nyújt a korabeli vitákról.¹² Számos kétoldalú ökumenikus párbeszéd is kitért arra, hogy milyen jelentőségük van az egyetemes zsinatoknak a keresztény hit fejlődésében. Az anglikán–ortodox teológiai vegyesbizottság 1976-ban elfogadott Moszkvai nyilatkozata a következőképpen fogalmaz: „A zsinat egyetemessége abban mutatkozik meg, hogy az Egyház elfogadja őket. Az ortodoxok szemében az

10 Roman Catholic-Oriental Orthodox Dialogue: Nature, Constitution, and Mission of the Church (2009), No. 5, in: *Growth in Agreement* [a következőkben: GiA], Vol. IV, 13–14.

11 The Church of the Triune God. Cyprus Agreed Statement of the International Commission for Anglican-Orthodox Theological Dialogue (2006), Chapter VIII, No. 3, in: GiA IV, 68.

12 Faith and Order Commission (szerk.): *Councils and the Ecumenical Movement*, Geneva 1968 (World Council of Churches Studies No. 5).

egyeteme zsinatok nem intézmények, hanem az Egyház életében bekövetkező karizmatikus események és az Egyház tévedhetetlenségének legmagasabb rendű megnyilvánulásai.”¹³ A zsinatok tekintélyével kapcsolatban a bizottság megjegyzi: „Elismerjük, hogy a Szentlélek cselekvést fejt ki az Egyházban, nem csupán a Szentírásban, de a zsinatokon is, akárcsak abban az egész folyamatban, amelynek során tekintélyi erejüknek ismerték el a Szentírást és a zsinatokat.”¹⁴ Az 1984-ben elfogadott Dublini nyilatkozatban az anglikánok és az ortodoxok kijelentették: „Egyetértünk abban, hogy az egyetemes zsinatok tekintélyi erővel magyarázzák a Szentírást.”¹⁵ E megállapítások egyértelműen rávilágítanak, hogy milyen kapcsolat van a Szentírás és a zsinati döntések között.

Az egyetemes zsinatok jelentőségével kapcsolatban 1988-ban a nemzetközi ortodox–római katolikus bizottság a következőket jelentette ki: „A válságok idején a Szentlélekben egybegyűlő egyetemes zsinatokon az Egyház püspökei teljes tekintéllyel közösen hoztak hitbeli döntéseket, s kánonokban kifejezésre juttatták az apostolok hagyományát olyan történelmi körülmények között, amelyek közvetlen veszélyt jelentettek Isten népének hitére, egységére és megszentelő tevékenységére.”¹⁶ Ez a kijelentés egyfelől rámutat, hogy az egyetemes zsinatok határozatait történelmi kontextusok figyelembevételével kell értelmeznünk, másfelől felhívja a figyelmet arra, hogy az Egyház hitét és egységét érintő kérdéseket meg kell különböztetnünk egyéb, másodrendű problémáktól.

A nemzetközi lutheránus–ortodox párbeszéd keretében 1993-ban önálló dokumentum jelent meg *Az egyetemes zsinatok, az Egyház tekintélye és az egyházban létező tekintély* címmel. A szövegben az ortodoxok és a lutheránusok „apostoli tekintélyt” tulajdonítanak az egyetemes zsinatoknak, mivel „Isten különleges ajándékai az Egyháznak, és tekintélyi erejű örökséget adnak tovább a századok folyamán”.¹⁷ A nyilatkozat továbbá leszögezi: „Az

13 Anglican-Orthodox Dialogue: *Moscow Statement* (1976), No. 17, in: GiA I, 43–44.

14 Uo. No. 13, in: GiA I, 43.

15 Anglican-Orthodox Dialogue: *Agreed Statement* (Dublin, 1984), No. 104, in: GiA II, 101.

16 Eastern Orthodox-Roman Catholic Dialogue: *The Sacrament of Order in the Sacramental Structure of the Church* (New Valamo, 1988), No. 54, in: GiA II, 679.

17 Lutheran-Orthodox Joint Commission: *Authority in and of the Church: A. The ecumenical councils* (Sandbjerg, 1993), No. 2, in: GiA III, 12.

egyetemes zsinatok összefoglalják a Biblia teológiáját és a szent hagyomány legfontosabb témaköreit. Nem pusztán történeti jelentőségük van, hanem semmivel sem helyettesíthető eseményei az Egyház életének.”¹⁸ Ennélfogva az egyetemes zsinatok tanításainak „normatív súlyuk van egyházaink mai hitének és életének szempontjából”.¹⁹ A lutheránusok és az ortodoxok megerősítik, hogy „az egyetemes zsinatok az egyházakban felbukkanó sajátos problémák kezelésének céljából gyűltek össze. Nem rendszeresen egybehívott, folyamatosan elérhető intézményt jelentettek, hanem *ad hoc* tanácskozások voltak, amelyek csak akkor ültek össze, amikor a körülmények megkívánták. Az egyetemes zsinatok karizmatikus események voltak.”²⁰

Az a zsinatokat igen nagyra értékelő felfogás azonban, amelyet az idézett szakaszok tükröznek, csak még sürgetőbb erővel veti fel azt a kérdést, hogy miként lehet helyesen értelmezni a zsinati döntéseket. Ezzel pedig el is érkeztünk a szűkebb értelemben vett zsinati hermeneutika problémájához. E szempontból különösen hasznos és tanulságos lehet, hogy megvizsgáljuk a római katolikus egyház és a Keresztény Egyház (Krisztus tanítványai) között folyó párbeszéd egyes megállapításait. A 19. századi megújulási mozgalomból kialakuló Keresztény Egyház olyan meghatározó amerikai közösség, amellyel a Vatikán 1977 óta rendszeresen teológiai párbeszédet folytat. Az idevágó tanácskozással megbízott bizottság kiemeli, hogy a Szentírásnak alapvető jelentősége van a zsinati döntések értelmezésének szempontjából, de a Bibliára utalva az egyházak nem feledkezhetnek meg a bibliai tanúság sokrétűségéről: „A zsinati határozatok tiszteletben tartották és megőrizték a Szentírásban kifejeződő hagyományok sokféleségét. Ahogyan a Nikaiai és a Khalkédóni Zsinat mutatja, a zsinatok kizárólag a Szentírást kívánták szolgálni. A zsinati határozatok nem kívántak az újszövetségi szerzők szavainak helyére lépni, hanem a Szentírás legfontosabb meggyőződéseit akarták megvilágítani és kifejezésre juttatni.”²¹ A Szentírás és a hagyomány kapcsolatát illetően a bizottság kiemeli az egyetemes zsinatok határozatainak kriteriológiai funkcióját: „Ma a Tanítványok és a római katolikusok egyaránt az első

18 Uo. No. 3, in: GiA III, 13.

19 No. 4, in: GiA III, 13.

20 No. 6, in: GiA III, 13.

21 *Receiving and Handing on the Faith: The Mission and Responsibility of the Church.* Report of the Third Phase of International Dialogue Between the Christian Church (Disciples of Christ) and the Catholic Church (Bose, 2002), No. 3.13, in GiA III, 126.

hét zsinat legfontosabb tanításainak alapján ítélik meg az egyházainkban felbukkanó új eszméket és cselekvésformákat. A zsinati tanítások kijelölik azokat a határokat, amelyekben belül megvalósulhatnak az evangélium hiteles értelmezései. Az igehirdetésben és a tanításban például a Krisztusról alkotott teológiai felfogás igen sokféle formáját lehet érvényesíteni, de Krisztusnak az az értelmezése, amely szemben áll Nikaia vagy Khalkédón tanításával, már nem fogadható el.”²²

Ebben a nyilatkozatban az a figyelemre méltó, hogy értelmezésekről és a lehetséges felfogások sokféleségéről beszél. A hermeneutika szempontjából a bizottság dokumentuma további fontos elvet is rögzít a zsinati megnyilatkozások értelmezésével kapcsolatban: „Ugyanakkor e zsinatok tanításainak elfogadása nem egyenértékű világnézetük vagy általános fogalmiságuk elfogadásával. A római katolikusok és a Tanítványok egyaránt elismerik, hogy egyetlen kijelentés sem tudja kimerítően kifejezni Isten misztériumát, amelyre utal, s az emberiség javára végbevitt isteni üdvözítő cselekvés misztériumát emberi szavakkal megfogalmazni igyekvő kísérletek mindig újfogalmazhatók. Azt a nyelvezetet, amelyen a zsinati határozatok kifejeződnek, érdemes megkülönböztetni attól a valóságtól, amelyről tanúságot tesznek.”²³

A tanúsított igazság és annak nyelvi kifejeződése között tett megkülönböztetés hermeneutikai elvét azonban nem mindenki fogadja el. Az anglikán–ortodox párbeszéd keretében kiadott Dublini nyilatkozat például különböző hermeneutikai megközelítésekről beszél annak kapcsán, hogy az anglikánok „az igazságok »rendjének« vagy »hierarchiájának« gondolatát vonatkoztatják” a zsinati határozatokra, „az ortodoxok szerint viszont ez az elgondolás feszültségben van a hit átfogó egységével”.²⁴ Az anglikán–római katolikus párbeszéd szintén megemlíti az „igazságok hierarchiájának” eszméjét, amelyet a II. Vatikáni Zsinat fogalmazott meg (UR 11): „Ez a kötelező érvényű tekintély nem illeti meg az összes zsinati határozatot, hanem csak azokat, amelyek az üdvösség legfontosabb igazságait fejezik ki.”²⁵

A zsinati döntések hermeneutikájával kapcsolatban végül már 1981-ben fontos megkülönböztetést tett az ortodox–ókatolikus párbeszéd, amely ki-

22 No. 3.17, in: GiA III, 127.

23 Uo.

24 Anglican-Orthodox Dialogue: *Dublin Statement* (1984), No. 105, in: GiA II, 101.

25 Anglican-Roman Catholic International Commission: *Authority in the Church I* (Venice Statement, 1976), No. 19, in: GiA I, 96.

emelte, hogy a hit körébe vágó meghatározások (*horoi*) mások, mint a jogszabályok (*kanónesz*). A hitet érinti döntéseknek „tartósan kötelező erejük van az egész Egyházban”, következésképpen pedig „nem változtathatók meg és nem törölhetők el, azaz semmilyen tekintetben nem módosítható a tartalmuk”, a kánonok viszont, még akkor is, ha egyetemes zsinatokról származnak, „amennyiben nem a hit kérdéseit érintik, elvileg kiegészíthetők és másokkal válthatók fel, ha későbbi zsinatok új szabályokat hoznak”.²⁶

Az elmúlt évtizedek ökumenikus párbeszédei tehát azt a felismerést tükrözik, hogy rendkívül fontos hermeneutikai igénnyel közelítenünk a zsinati határozatokhoz. Hangsúlyozzák, hogy a zsinati döntéseket vissza kell kapcsolnunk a Szentíráshoz, kidomborítják a kifejezett szavak (a fogalomkészlet) és a kifejezni kívánt tartalom közötti különbséget, s rámutatnak, hogy a zsinati határozatok többféle jellegűek lehetnek.

3. A Nikaiai Hitvallás jelentősége az egyházak életében

Ha harmadik lépésben azt próbáljuk megvizsgálni, hogy milyen jelentősége van a Nikaiai Hitvallásnak az egyházak életében, mindenekelőtt azzal szembesülünk, hogy a Nikaiai Hitvallásra utaló ökumenikus szövegek valójában rendszerint a Nikaia-Konstantinápolyi Hitvallásról beszélnek. Köztudomású, hogy ez a hitvallás nem azonos az I. Nikaiai Zsinaton elfogadott szöveggel, hanem annak átfogó kibővítésével szolgál.²⁷ Nem az a szándékom azonban, hogy egybevegyem a hitvallás különböző szövegváltozatait, hanem azt veszem szemügyre, hogy milyen szerepet játszik az egyházak életében, különös tekintettel arra, hogy az ókeresztény hitvallásoknak milyen jelentőségük van ma az egyházi tanítás és az élő hit szempontjából.

Az anglikán–lutheránus párbeszéd keretében már mindkét fél a kezdetek kezdetén kiemelte az Apostoli és a Nikaiai Hitvallás jelentőségét. Első tanácskozásuk eredményeit az úgynevezett Pullachi jelentésben (1972) foglalták össze: „Ezek a hitvallások tekintélyi erővel foglalják össze és védelmézik a keresztény hitet. Tekintélyüket elsődlegesen a bibliai üzenetről nyújtott

26 Old Catholic-Orthodox Conversations: *Ecclesiology* (1981), Chapter on „Church Councils”, in: GiA I, 417.

27 Vö. Wolfram Kinzig: *A History of Early Christian Creeds*, Berlin/Boston 2024, 213–378.

hiteles tanúságuk és értelmezésük biztosítja, másodsorban pedig az, hogy az ókeresztény egyház elfogadta és használni kezdte őket. Ennélfogva egyedülálló helyet foglalnak el valamennyi hitvallási szöveg között.”²⁸

Az ökumenikus párbeszédnek során az anglikánok rendszeresen visszautalnak az 1888. évi Chicago-Lambeth Quadrilateralra, amely szerint a Nikaiai Hitvallás „elégésgesen fejezi ki a keresztény hitet”.²⁹ A Nikaiai Hitvallás elfogadását számos ökumenikus párbeszéd-dokumentum az egyházi közösség feltételéül szabja. Az ortodox–katolikus nemzetközi párbeszédbizottság például a következőképpen fogalmaz: „Az egyházak közötti valós közösség első feltétele, hogy mindegyik egyház elfogadja a Nikaia-Konstantinápolyi Hitvallást, amely az egész világon és minden korban elterjedt egyetlen egyház közösségének nélkülözhetetlen normája.”³⁰ A lutheránus–katolikus párbeszédbizottság felidézi, hogy a későbbi egyetemes zsinatok rendszeresen utaltak a Nikaiai Zsinatra: „A zsinati határozatokat ismertető zsinati levelekben, például a 431. évi Efezusi Zsinat után kiadottban a bibliai tanítás összefoglalásának tekintett »nikaiai hit« volt a mérvadó alap.”³¹ A bizottság szerint a Nikaiai Hitvallás azért tett szert különleges jelentőségre, mert nemcsak keresztsségi hitvallásként funkcionált, hanem az eucharisztia ünneplésében is helyet kapott: „Az egész Egyháznak szánt hitvallásával a 325-ben tartott Nikaiai Zsinat új folyamatot indított útjára. [...] Az Egyház életében a Nikaiai Hitvallás nem katekumenátus keretében kapott helyet, nem a hívők személyes hitének kifejezésére szolgált, hanem számos eucharisztikus liturgián az egész nép megvallotta, s a nyilvános tevékenységet végző püspökök és tanítók számára az egyházak közösségének kritériumául és az ortodoxia

28 Anglican-Lutheran Dialogue: *Pullach Report* (1972), No. 24, in: GiA I, 17. Hasonló megállapítások találhatók a következő dokumentumokban: *Called Together To Be Peacemakers. Report of the International Dialogue between the Catholic Church and the Mennonite World Conference* (2003), No. 94, in: GiA III, 232; Methodist-Roman Catholic International Dialogue Commission: *Synthesis: Together to Holiness. 40 Years of Methodist and Roman Catholic Dialogue*, No. 7, in: GiA IV, 326.

29 Lásd például Anglican-Methodist-Dialogue: *Sharing in the Apostolic Communion* (1996), No. 75, in: GiA II, 71.

30 Eastern Orthodox-Roman Catholic Dialogue: *Faith, Sacraments and the Unity of the Church* (Bari 1987), No. 21, in: GiA II, 664.

31 Lutheran-Roman Catholic Dialogue: *The Apostolicity of the Church* (2006) No. 240, in: GiA IV, 240. (Magyarul: Reuss András – Görföl Tibor [szerk.]: *Úton az egység felé. A római katolikus – evangélikus párbeszéd dokumentumai*, Luther–Vigilia 2021.)

normájául szolgált.”³² E szöveg szerint tehát a hitvallás két területen játszik alapvető szerepet az egyházak életében: „a közösség kritériuma” és „az ortodoxia normája”.

Mivel a legtöbb keresztény egyház ezt a felfogást vallja, nem meglepő, hogy a Nikaiai Hitvallás a többoldalú ökumenikus párbeszédekben is komoly jelentőségre tesz szert. Emlékeztetni szeretnék a Faith and Order 1980-as években kezdeményezett vállalkozására, amelynek a hitvallás mai szempontok szerinti közös értelmezése volt a célja. A *Kereszttség, eucharisztia és egyházi hivatal* (KEE) című dokumentum összeállítása után 1982-ben tartott limai tanácskozásán a Faith and Order elhatározta, hogy a Nikaiai Hitvallás ökumenikus jelentőségével kezd foglalkozni. Az Egyházak Világtanácsa 1983-ban tartott vancouveri közgyűlése önálló bizottságot állított fel a kérdés kiemelt tárgyalásának előkészítésére. A munka három ökumenikus tanácskozással kezdődött, s mindegyik a hitvallás egy-egy szakaszát vizsgálta; a három megbeszélésre 1984-ben és 1985-ben Indiában (Kottayam), Franciaországban (Chantilly) és Zairéban (Kinshasa) került sor. Az előkészítő munka alapján a koordinációs bizottság³³ megalkotta az első szövegtervezetet, amelyet 1987 augusztusában fogadtak el. A dokumentum első változata *Az egy hit megvallása* címet kapta.³⁴ A következő három év folyamán a Faith and Order titkársága összegyűjtötte ökumenikus intézetek, teológiai karok és munkacsoportok első szövegváltozattal kapcsolatos reakcióit, megjegyzéseit és módosítási javaslatait. Ezzel egyidejűleg újabb nemzetközi tanácskozásokra is sor került, amelyek a hitvallás különböző vetületeinek szenteltek figyelmet: teremtéstani, krisztológiai, egyháztani és pneumatológiai vonatkozásokkal foglalkoztak. A Faith and Order 1989-ben tartott budapesti közgyűlésén áttekintették a beérkező megjegyzéseket, és elrendelték a dokumentum újabb átdolgozását. 1990 augusztusában a skóciai Dunblane-ben tartott megbeszélésén a Faith and Order állandó bizottsága megkapta az átdolgozott szöveget, és jóváhagyta a kiadását. Az új szöveg *Egy hit megvallása*

32 Uo. No. 225, in: GiA IV, 238.

33 Az elnöke Jean-Marie Tillard OP volt, a tagjai: Ulrich Kühn, Wolfhart Pannenberg, Mary Tanner és a későbbi Bartholomaiosz egyetemes patriarcha.

34 *Confessing One Faith: Towards an Ecumenical Explication of the Apostolic Faith as Expressed in the Nicene-Constantinopolitan Creed (381)*, Geneva 1987 (FO Paper No. 140).

címen jelent meg.³⁵ Az egész projekt a Faith and Order 1993. évi világtalálkozóján (Santiago de Compostela) fejeződött be.³⁶

Az egész kezdeményezés az apostoli hit ökumenikus értelmezésére törekedett, azzal a szándékkal, „hogy korunk és világunk néhány meghatározó kihívásával szembenézve rávilágítson a keresztyén hit körébe vágó alapvető meggyőződések jelentőségére”.³⁷ Alapszövegül a Nikaia-Konstantinápolyi Hitvallás (381) eredeti szövege szolgált. A közös értelmezés csupán az első lépése volt annak a három részre tagolódo folyamatnak, amelynek a kölcsönös elismerés és a közös tanúságtétel is szerves részét képezte.

A dokumentum három részre tagolódik, a hitvallás három részének megfelelően. Mindegyik rész három vagy négy szakaszból áll, amely az adott hitvallási rész legfontosabb témáit dolgozza fel. Valamennyi szakasz korunk alapvető kihívásainak szentelt bevezető megfontolásokkal kezdődik, majd a hitvallás szövege következik, a Nikaiai és az Apostoli Hitvallás szerint. Ezután magyarázatok olvashatók az adott szakasz terminológiájával és bibliai gyökereivel kapcsolatban. Ezt követően szerepel a korunk horizontján kidolgozott magyarázat, amelyben a dokumentum korunk kihívásaival hozza összefüggésbe a hitvallási állításokat, s rámutat arra, hogy milyen jelentőségük van ma a hit megértésének szempontjából. A szövegben több ponton vitatott kérdéseket bemutató kommentárok kapnak helyet. A dokumentum meglehetősen terjedelmes: 279 pontból áll, és könyv alakban száz oldalt tesz ki. A függelékben szereplő szómagyarázat bizonyos szakkifejezések (apokatastaszisz, epiklészisz, Filioque) magyarázatát nyújtja, ami annak a jele, hogy a bizottság szélesebb olvasóközönségnek szánta a szöveget. Csakhogy a dokumentum ezzel együtt is szaknyelven íródott, és előzetes teológiai ismeretek nélkül aligha érthető.³⁸

Jóllehet a Faith and Order projektje igazán nagyszabású volt, s közel tizenkét éven át tartott, sem a tagegyházak, sem az ökumenikus nyilvánosság

35 *Confessing the One Faith: An Ecumenical Explication of the Apostolic Faith as it is Confessed in the Nicene-Constantinopolitan Creed (381)*, Geneva 1991 (FO Paper No. 153).

36 *On the Way to Fuller Koinonia*. Official Report of the Fifth World Conference on Faith and Order, ed. by Th.F. Best and G. Gassmann, Geneva 1994 (FO Paper No. 166), 237–244. (Report of Section II).

37 *Confessing the One Faith*, Introduction, No. 11.

38 Vö. Johannes Oeldemann: „Confessing the One Faith”. The contribution of a Faith and Order study to the anniversary of the Council of Nicaea, *Concilium* 61 (2025).

részeről nem részesült kellő figyelemben. Megítélésem szerint ennek a hiányosságnak két fő oka van. Először is, ebben az időszakban az Egyházak Világtanácsának figyelmét egy másik kezdeményezés kötötte le (*Conciliar Process for Justice, Peace and Integrity of Creation*), amely jelentős visszhangra talált a tagegyházak és számos ökumenikus szervezet körében. Másodsorban a nyilvánosságot főként a Kelet-Európában zajló, a kommunista rezsimek bukását eredményező társadalmi és politikai átalakulások foglalkoztatták. Ennek következtében a társadalmi etika és az egyházak társadalmi felelőssége került előtérbe, s ehhez képes a teológiai kérdések háttérbe szorultak az ökumenikus párbeszédben. A Faith and Order úgy próbálta előmozdítani a dokumentum feldolgozását, hogy a hitvallás közösségi elemzéséhez kiadta rövid összefoglalását.³⁹ A Német Ökumenikus Munkabizottság (DÖSTA) idevágó tanulmánya ugyanezt a célt szolgálja.⁴⁰

A Nikaiai Zsinat 1700. évfordulója talán ismét arra a kérdésre irányítja a figyelmet, hogy miként lehet érteni ma az apostoli hitet. „Lehet, hogy az évforduló kapcsán megújult érdeklődést vált majd ki a dokumentum”,⁴¹ írta az *Ecumenical Review* Nikaival foglalkozó különszámában Sanra Beardsall, a Faith and Order hatodik világtalálkozójának előkészítésével megbízott koordinációs bizottság moderátora. Nem az a cél, hogy új dokumentumban foglaljuk össze az időközben felhalmozódott újabb szövegeket,⁴² hanem arra kell biztatnunk az egyházakat, hogy tegyék meg azt a következő lépést, amely az eredeti szándék szerint szerves részét alkotta volna a projektnek: támogatásuk a hitvallás elismerését, elfogadását és feldolgozását, különösen azokban az egyházi közösségekben, amelyek istentiszteleteik alkalmával nem recitálják rendszeresen a hitvallást.

39 Commission on Faith and Order: *Towards Sharing the One Faith: A Study Guide for Discussion Groups*, Geneva 1996 (FO Paper No. 173).

40 Deutscher Ökumenischer Studienausschuss (DÖSTA): *Wir glauben – wir bekennen – wir erwarten: Eine Einführung in das Gespräch über das Ökumenische Glaubensbekenntnis von 381*, Eichstätt 1997.

41 Sandra Beardsall: Living the Apostolic Faith Together Today, *Ecumenical Review* 75 (2023) 172–184., 179.

42 Lásd például az Altenbergi Ökumenikus Kör legutóbbi munkáját: Hans-Georg Link – Josef Wohlmuth (szerk.): *Attraktive Fremdheit Gottes: Das ökumenische Bekenntnis von Nizäa-Konstantinopel (325–2025)*, Leipzig/Paderborn 2024.

4. A zsinat egyházjogi öröksége

Az I. Nikaiai Zsinat húsz kánont fogadott el, ami azt tükrözi, hogy szükség volt a helyi egyházak életét és egymáshoz fűződő viszonyát szabályozó rendelkezésekre.⁴³ A nemzetközi ortodox–római katolikus bizottság kiemeli: „Jóllehet e kánonokat nem mindig értelmezték ugyanúgy Keleten és Nyugaton, az Egyház örökségéhez tartoznak.”⁴⁴ A hermeneutikával kapcsolatos megjegyzéseim keretében idéztem az ortodox–ókatolikus párbeszédbizottságnak azt a megállapítását, mely szerint a zsinati dokumentumok értelmezése során különbséget kell tennünk a változhatatlan tanbeli döntések (*horoi*) és a változásnak kitett jogi rendelkezések (*kanónesz*) között. Az ortodox–lutheránus párbeszédbizottság viszont azt hangsúlyozza, hogy a kétféle szövegcsoporthoz szorosan összefügg egymással: „A kánonok szoros kapcsolatot teremtenek a szentek számára egyszer s mindenkorra átadott hit és az Egyház életének meg struktúrájának elengedhetetlen szabályozása között. [...] Gyakorlati téren alkalmazzák a *horoszokat*. A kétféle szöveg egyazon valóság két vetületét alkotja. Ugyanakkor a kánoni kérdésekben hozott döntéseknek nem minden esetben van ugyanolyan tekintélyük, mint a tanbeli döntéseknek, s elfogadásuk és alkalmazásuk sem egyforma az ortodox és a lutheránus egyházakban.”⁴⁵ A kánoni örökség jelentőségéről alkotott eltérő felfogások mindenekelőtt arról tanúskodnak, hogy nemcsak a dogmák, de a kánonok hermeneutikájára is szükség van. *A közösség szolgálata* című dokumentumban a Szent Irenaeus Ortodox–Katolikus Vegyes Munkabizottság is ezt emeli ki: „Az egyházi kánonok sokszor alkalmazott egyháztannak tekinthetők. A dogmákhoz hasonlóan saját kontextusukban kell értelmeznünk őket.”⁴⁶

Az ókeresztény egyház kánonjaiban sokszor valóban bizonyos egyháztani meggyőződések fejeződnek ki. Ezért nem meglepő, hogy az ökumenikus pár-

43 A kánonok szövege görögül és angolul: *Fontes Nicaenae Synodi* (FN 3), 132–145. Vö. Andreas Weckwerth: The Twenty Canons of the Council of Nicaea, in: *The Cambridge Companion to the Council of Nicaea*, ed. by Young Richard Kim, Cambridge 2021, 158–176.

44 Eastern Orthodox-Roman Catholic Dialogue: *The Sacrament of Order in the Sacramental Structure of the Church* (New Valamo 1988), No. 52, in: GiA II, 679.

45 Lutheran-Orthodox Joint Commission: *Authority in and of the Church: A. The ecumenical councils* (Sandbjerg 1993), No. 5, in: GiA III, 13.

46 Saint Irenaeus Joint Orthodox-Catholic Working Group: *Serving Communion. Re-thinking the Relationship between Primacy and Synodality*, Los Angeles 2019, No. 4.

beszéd-dokumentumok leggyakrabban az I. Nikaiai Zsinat 4. és 6. kánonját idézik. A 4. kánon előírja, hogy az új püspökök szentelésén az adott egyháztartomány valamennyi püspökének részt kell vennie, ha lehetséges, de legalább három püspöknek. A nemzetközi ortodox–római katolikus párbeszédbizottság teljes terjedelmében idézi a kánont, és a következőképpen foglalja össze a tartalmát: „Számos tényező igazolja, hogy az ókeresztény egyházban a püspökök tudták: közös felelősséget viselnek az egész Egyházra nézve. [...] Az egység köteléke abban a követelményben fejeződött ki, hogy legalább három püspök vegyen részt az új püspökök szentelésén (*kheirotonia*).”⁴⁷ Erre a szabályra a lutheránus–katolikus és az anglikán–katolikus párbeszédbizottságok szövegei is utalnak.⁴⁸

A 6. kánon a primátus és az elsőégi sorrend kérdésével foglalkozik. Ezzel kapcsolatban az ókeleti–katolikus párbeszédbizottság aláhúzza: „A kánonjogi szabályok sajátos helyet és kiváltságokat biztosítottak az egyház szinodális életének szervezeti rendjében a metropóliai vagy jelentősebb székhelyeken tevékenykedő püspököknek.”⁴⁹ E vonatkozásban különösen fontos a szinodális élet szervezeti rendjének említése. A 34. apostoli kánonra utalva a bizottság azt hangsúlyozza, hogy a primátus és a szinodalitás kölcsönös viszonyban áll egymással, s azt állítja, hogy „a Nikaiai Zsinat 6. kánonja ezt a kölcsönös kapcsolatot állítja elénk”.⁵⁰

Szintén figyelmet érdemel a zsinat 8. kánonja, amely meghagyja, hogy nem lehet két püspök egyazon városban. Meglepő módon az ökumenikus párbeszéd-dokumentumok nem említik ezt a kánont. A tudományos teológián belül régóta vita folyik az értelmezéséről, de a jelek szerint a párbeszédbizottságok érdeklődését nem keltette fel.⁵¹

47 Eastern Orthodox-Roman Catholic Dialogue: *Synodality and Primacy during the first Millennium* (Chieti, 2016), No. 11: <https://www.orthcath.net/international-dialogue/chieti-2016>.

48 Lutheran-Roman Catholic Dialogue: *The Apostolicity of the Church* (2006) No. 191, in: GiA IV, 208; Anglican-Roman Catholic Dialogue: *Walking together on the Way: Learning to Be the Church – Local, Regional, Universal* (Erfurt 2017), No. 89, in: ISPCU Nr. 151 (2018) 287.

49 Roman Catholic-Oriental Orthodox Dialogue: *Nature, Constitution, and Mission of the Church* (2009), No. 43, in: GiA IV, 20.

50 No. 44, in: GiA IV, 20.

51 Vö. John Rinne: One bishop – one city, *Kanon* 7 (1985) 91–109.; Hervé Legrand: „One bishop per city”: Tensions around the expression of the catholicity of the local

A zsinat egyházjogi örökségével kapcsolatban a második fontos témakör a húsvét dátumának problémájában jelölhető meg. Érdekes módon a kérdésről egyetlen kétoldalú párbeszéd sem foglalkozik. Az ökumenikus kapcsolatokban tagadhatatlanul játszik bizonyos szerepet, de javarészt egyházi vezetők látogatásaiban és levélváltásaiban merül ki. Ferenc pápa és II. Tavadrosz kopt ortodox pápa például megvitatták annak lehetőségét, hogy a viták befejezésének érdekében április harmadik vasárnapján ünnepeljék a húsvétot.⁵² Noha ez a pragmatikus megoldás felszámolná a különböző (Gergely- és Julián-) naptárak használatából eredő problémákat, nem tartom életképesnek a javaslatot, mivel figyelmen kívül hagyja a húsvét dátumának meghatározásához alkalmazott módszert (a húsvétot a tavaszi napéjegyenlőség utáni első vasárnap szokás ünnepelni). Figyelemre méltó, hogy ez a szabály nem szerepel a zsinati kánonokban, jóllehet mindig is az I. Nikaiai Zsinathoz volt szokás kötni. Az a levél, amelyet a zsinat az egyiptomi, líbiai és pentapoliszi egyházhoz címzett, beszámol a húsvét időpontjával kapcsolatban elért egyetértésről, de nem tér ki az említett szabályra.⁵³ Megítélésem szerint a legígéretesebb javaslat az Egyházak Világtanácsának 1997 márciusában tartott aleppói tanácskozásán született: tiszteletben tartja a hagyományos szabályt, de új csillagászati számításokkal egészíti ki.⁵⁴

church since Vatican II, *The Jurist* 52 (1992) 269–400.; uő: Ein einziger Bischof für eine Stadt. Warum und wie zurückkommen zu can. 8 von Nizäa? Ein Plädoyer für die Katholizität der Kirche, *Ostkirchliche Studien* 53 (2004) 122–151.

52 <http://www.christianunity.va/content/unitacristiani/en/dialoghi/sezione-orientale/chiese-ortodosse-orientali/relazioni-bilaterali/patriarcato-copto-ortodosso-degitto/day-of-friendship-between-copts-and-catholics/en2/message-of-pope-tawadros-ii-to-pope-francis.html>. A kontextushoz lásd Johannes Oeldemann: Ein „Tag der Freundschaft“. Die Bedeutung des 10. Mai für die Beziehungen zwischen der katholischen und der koptischen Kirche, in: *Festschrift zum Jubiläum 25 Jahre Koptisch-orthodoxes Kloster der hl. Jungfrau Maria und des hl. Mauritius in Höxter-Brenkhausen*, Höxter 2019, 171–180.

53 *Fontes Nicaenae Synodi*, 144–149., 149.

54 Vö. *Towards a Common Date for Easter*. World Council of Churches / Middle East Council of Churches Consultation, Aleppo/Syria, March 5–10, 1997, Geneva 1997.

5. A szinodális megkülönböztetés karizmája és kihívásai

Ezzel pedig el is jutottam az ötödik témakörhöz, általában a szinodalitás értelmezéséhez és sajátosan a szinodális megkülönböztetés jelentőségéhez. A nemzetközi ókatolikus–ortodox párbeszédbizottság szavai szerint a zsinatosság „alkotja az Egyház rendjének alapját”.⁵⁵ Az ortodoxok és az ókatolikusok közösen kiemelik, hogy „az Egyház zsinati életének az egyetemes zsinatok a legmagasabb rendű kifejeződési formái”.⁵⁶ Ennek alapján viszont felmerül az a kérdés, különösen az ókeresztény egyház számos zsinatát ismerve, hogy vajon mely zsinatok tekinthetők egyetemesnek. Az 1976-ban elfogadott Veleencei nyilatkozatban az anglikánok és a katolikusok leszögezték: „Ha bizonyos döntések az egész Egyházat érintik (mint például 325-ben Nikaiában), s széles körben és intenzíven vitatott kérdésekkel foglalkoznak, akkor fontos megállapítanunk az zsinati határozatok és egyházfegyelmi intézkedések elismerésének és elfogadásának kritériumait.”⁵⁷

A zsinati döntések el- és befogadásának kérdés igen összetett, és számos ökumenikus párbeszéd kitért rá. E helyütt azért szeretném magam is érinteni, mert véleményem szerint az tükröződik benne, hogy miként vesz részt az egész Egyház a szinodális megkülönböztetés folyamatában. Az első évezred első hét egyetemes zsinatával kapcsolatban az ókatolikus–ortodox párbeszédbizottság azt hangsúlyozza, hogy ezek a zsinatok „nem magasabb rendűek, mint maga az egész Egyház, hanem az egyházon belül helyezkednek el”.⁵⁸ A zsinatok egyetemességét tehát nem csupán összehívásuk módja határozza meg. „Pontosabban attól lesznek egyetemesek, ahogyan az Egyház teljessége később elismeri őket.”⁵⁹ A nemzetközi ortodox–római katolikus párbeszédbizottság hasonlóképpen vélekedik, bár inkább arra helyezi a hangsúlyt, hogy miként fogadják el a zsinatokat az egyes patriarchátusok: „Az Egyház hitével és jogi rendjével kapcsolatos legfőbb kérdéseket az első egyetemes zsinattól (Nikaia, 325) fogva az egyetemes zsinatok válaszolták meg. Jóllehet

55 Old Catholic-Orthodox Conversations: *Ecclesiology* (1981), Chapter on „Church Councils”, in: GiA I, 416.

56 Uo.

57 Anglican-Roman Catholic International Commission: *Authority in the Church I* (Venice Statement, 1976), No. 16, in: GiA I, 95.

58 Old Catholic-Orthodox Conversations: *Ecclesiology* (1981), Chapter on „Church Councils”, in: GiA I, 416.

59 Uo.

Róma püspöke személyesen egyik ilyen zsinaton sem volt jelen, vagy küldöttei képviselték, vagy utólag elfogadta a zsinati határozatokat. A zsinatok egyetemességének meghatározását megszabó kritériumokat az Egyház az első évezredben fokozatosan dolgozta ki. A történelmi körülmények sürgetésére a hetedik egyetemes zsinat (a 787-ben tartott II. Nikaiai Zsinat) például részletesen kifejtette a korban érvényesnek tarott kritériumokat: az egyházak vezetőinek egyetértését (*szümphonia*), Róma püspökének együttműködését (*szünergeia*) és a többi patriarcha jóváhagyását (*szümphronountesz*). Minden egyetemes zsinatnak pontosan el kell helyezkednie az egyetemes zsinatok sorában, tanításának pedig összhangban kell lennie a korábbiakéval. A zsinatok egyetemességét megszabó kritériumok között mindig az egész Egyház elfogadása volt a legfőbb.”⁶⁰

A kérdés természetesen az, miként lehet megállapítani, hogy vajon az egész Egyház elfogadja-e valamely zsinatot. E tekintetben a lutheránus–ortodox párbeszédbizottság a következőket állítja: „Az el- és befogadás az egyház életének egész kiterjedésében, az istentisztelet, a katekézis és az Egyházi szolgálat területén egyaránt zajlik, akkor is, ha kifejezett formában nem említik a zsinatokat. A recepció azokban a későbbi teológiai vitákban is folytatódott, amelyek tisztázták a zsinatokon használt fogalmak és kifejezések pontos jelentését. Kiemelkedő példája ennek a Nikaia utáni teológiai vita, amelynek végső eredményei a 381. évi Konstantinápolyi Zsinat határozataiban és hitvallásában fejeződtek ki.”⁶¹ Ennek értelmében az el- és befogadás nem merül ki a szinódusok és zsinatok döntéseinek formális jóváhagyásában, de kifejezőkészletük statikus elismerésében sem, hanem az érintett kérdések dinamikus továbbszövésében is megfigyelhető lehet. A recepcióról szóló dokumentumában az Egyházak Világtanácsa és a Vatikán közös munkacsoportja a következőképpen fogalmaz: „A recepció sokszor fokozatosan megy végbe. Olykor fájdalmas tapasztalatot jelent, amely komoly felfordulást hoz magával egyének és közösségek életében. A hit rögzítése és továbbadása, a hithez kötődő egyházi élet és egyházi struktúrák kialakítása, a helyi egyházak testvéri kapcsolatának és egységének megőrzése időt vesz igénybe, és gyakran több nemzedéken át zajlik. Ez pontosan megfigyelhető az Egyház életének olyan

60 Eastern Orthodox-Roman Catholic Dialogue: *Synodality and Primacy during the first Millennium* (Chieti 2016), No. 18.

61 Lutheran-Orthodox Joint Commission: *Authority in and of the Church: A. The ecumenical councils* (Sandbjerg 1993), No. 6, in: GiA III, 13.

meghatározó eseményeiben, amilyen például a szentírási kánon kialakulása és a Nikaiai Zsinat recepciója. Az utóbb ötven évet vett igénybe, az előbbivel kapcsolatban pedig több száz év elteltével alakult ki egyetemes egyetértés.”⁶² Megítélésem szerint rendkívül figyelemreméltó, hogy a Nikaiai Zsinat recepcióját a szöveg párhuzamba állítja a kánon kialakulásával. Ennek fényében a Nikaiai Zsinat normatív jelentősége jócskán túlnyúlik az első évezreden.

6. Következtetések

Megpróbáltam áttekintést nyújtani arról, hogy a különböző ökumenikus párbeszédekben mi minden hangzott már el Nikaiával kapcsolatban. Az elmúlt évek ökumenikus párbeszédének gyümölcseit kívántam felidézni, mivel gyakran nem részesülnek kellő figyelemben. Az ökumenikus mozgalom olykor „amnéziás” állapotba kerül: elfelejti a már elért eredményeket. Írásomban az amnézia felől az anamnézisz felé akartam elmozdulni, emlékezetbe idézve mindaz, amit a különböző egyházak ökumenikus kontextusban egyetértőleg leszögeztek a Nikaiai Zsinattal kapcsolatban. Ezért azt javaslom, hogy tágítsuk ki a receptív ökumenizmusról alkotott felfogásunkat: a receptív ökumenizmus nemcsak azért fontos, mert ajándékokat kell elfogadnunk a többi hagyománytól, hanem azért is, mert ökumenikus elkötelezettségű elődeinktől is „ajándékokat” kaphatunk. Az ökumenikus teológia előtt ma az a feladat áll, hogy befogadjuk az ökumenikus párbeszéd eredményeit, elérjük, hogy egyházunk vezetői elfogadják őket, beépítsük a tanításunkba, s ha szükséges, helyi kontextusunkhoz és mai kihívásainkhoz igazítsuk.

Ami azt a kérdést illeti, hogy mit tanulhatunk a Nikaiai Zsinattal kapcsolatos ökumenikus megállapításokból, három tényezőt szeretnék kiemelni: a hermeneutikát, a recepciót és az *aggiornamentót*.

Úgy vélem, a Nikaiai Zsinat jelentőségét mérlegelő reflexiónak a hermeneutika kérdésével kell kezdődnie. Ha nem hermeneutikai érzékenységgel közelítünk a zsinat dokumentumaihoz, nem fogjuk tudni megérteni a zsinat maradandó jelentőségét. Több párbeszédbizottság is rámutatott, hogy nem csupán a *homooosziosz*ról és a zsinati hitvallásban kifejeződő egyéb dogmatikai döntésekről van szó, hanem a zsinat kánonjairól is. Megítélésem szerint

62 Joint Working Group between the Roman Catholic Church and the World Council of Churches, Reception: A Key to Ecumenical Progress (2014), No. 11, in: GiA IV, 357.

ennek figyelembevételével a húsvét dátumának meghatározásához is új támpontokat kaphatunk, hiszen a zsinati atyák arra törekedtek, hogy közösen elfogadott dátumot rögzítsenek a húsvéttal kapcsolatban. E szándék követése és Jézus Krisztus feltámadásának közös ünneplése fontosabb, mint annak a szabálynak a szó szerinti követése, amelyet csak később tulajdonítottak a zsinatnak.

Második szempontom a recepció. Az egyházak közös meggyőződése, hogy általában a zsinatoknak és sajátosan az egyetemes zsinatoknak az Egyház hitét kell kifejezniük, vagyis alapvető meggyőződéseket kell szóba foglalniuk, de a zsinati döntéseket később el is kell fogadnia az Egyháznak. Az egész pedig kölcsönösségen alapuló folyamat. A szinodális megkülönböztetés nemcsak a zsinaton történik, hanem már korábban megkezdődik, és később is folytatódnia kell. A Nikaiai Zsinat recepciójának szempontjából fontos, hogy az évforduló kapcsán plébániáinkon tudatosítsuk a zsinat ökumenikus jelentőségét. Különösen azonban az egyházakban, amelyekben a Nikaiai Hitvallásnak alig van szerepe istentiszteleti kontextusban.

Az *aggiornamento* kifejezés XXIII. János pápától származik, aki a II. Vatikáni Zsinat feladatait írta körül a fogalommal. Az a kérdés, miként tudjuk „re-vitalizálni” a Nikaiai Zsinatot, miként tudjuk lefordítani a „nikaiai hitet” korunk nyelvére. Ennek megvalósulásához elengedhetetlenül fontos az első két lépés, a hermeneutika és a recepció. A Faith and Order már megpróbálkozott ezzel az 1980-as években, de ma más kihívásaink vannak, mint annak idején: ma már posztkoloniális megközelítésmódokról beszélünk poszt-szekuláris korunk összefüggésében, amelyben a digitalizáció és a közösségi hálózatok lehetővé teszik a *fake news* terjedését, s a *post-truth* korába vezetnek át, amelyben egyre nagyobb a társadalmak megosztottsága és fokozódnak a nemzetközi konfliktusok. Ezért ma a keresztény hitvallás azzal a problémával szembesül, miként jelenhet meg úgy, hogy ne tűnjön csupán részleges igazságigény képviselőjének. Ma, amikor egyre több felekezetfölötti csoport jelenik meg a színen (különösen a karizmatikus és az evanglikál kontextusban), érdemes lenne úgy értelmeznünk a hitvallást, hogy a „poszt-felekezeti” korban is érthető és elfogadható legyen. Úgy tűnik számomra, hogy a Nikaiai Zsinat évfordulója kiváló alkalmat ad e feladat teljesítésére.

fordította: Görföl Tibor